د افغانســــــتان اســــلامي امارت
دلوړو زده کړو وزارت
دعلمي چارو معينيت

سلام پوهنتون
د شرعياتو او قانون پوهنځی
د فقهي او قانون د ماسترۍ پروګرام

فقهي قواعد په کتاب البيوع د بدائع الصنائع کې
د ماسترۍ رساله

محصل: حضرت ګل (مسکين)
لارښود: دوکتور محمد سليم (مدني)

کال: ۱۴۰۰ هـ ش ۱۴۴۳هـ ق

د افغانســـــــتان اســـلامي امارت
دلوړو زده کړو وزارت
دعلمي چارو معینیت

سلام پوهنتون
د شرعیاتو او قانون پوهنځی
د فقهې او قانون د ماسترۍ پروګرام

فقهي قواعد په کتاب البیوع د بدائع الصنائع کې
د ماسترۍ رساله

محصل: حضرت ګل (مسکین)
لاربنود: دوکتور محمد سلیم (مدني)

کال: ۱۴۰۰ هـ ش ۱۴۴۳هـ ق

بسم الله الرحمن الرحيم

سلام پوهنتون

د شرعیات اوقانون پوهنځی

د فقه اوقانون دیپارتمنټ

د ماستری بورډ

تـــصديق نـــامـــه

ښاغلی حضرت ګل د محمد ګل زوی د ID: SH-MSF-97-354 نمبر لرونکی، د فقه اوقانون د شپږم دور محصل د ماستری مرحلې رساله چې عنوان یې: فقهي قواعد په کتاب البیوع د بدائع الصنائع کې د پنجشنبې ورځ په ۲۶ / ۱۲/ ۱۴۰۰هـ ل نېټه یې په بریالیتوب سره دفاع کړه او د حکم پلاوي د ارزوني پر اساس د ۹۳ (نمرو په عدد) دری نوي (نمرو په حروفو) مستحق وګرځید، له الله تعالی څخه ورته د لازیاتي بریا غوښتونکي یو.

د حکم پلاوي اعضاء :

شماره	داستاذ نوم	عضویت	لاسلیک
۱	دکتور محمد یونس ابراهیمی	دحکم پلاوي عضو	
۲	دکتور رفیع الله عطاء	د حکم پلاوي عضو	
۳	دکتور محمد سلیم مدنی	لارښود او دحکم پلاوي مشر	

دماستری د بورډ آمر..................

علمی مرستیال ....

خلاصه

دا څېړنه چې د بدائع الصنائع في ترتيب الشرائع په كتاب البيوع كې د (فقهي قواعد په كتاب البيوع د بدائع الصنائع كې) تر عنوان لاندې تر سره شوې ، هڅه شوې چې داسلامي فقهي د يو معتبر فقيه او د حنفي مذهب پېژندل شوی عالم امام كاساني رحمه الله او كتاب يې بدائع الصنائع چې دحنفي فقهي له باوري او مشهورو مصادرو او مراجعو څخه شمېرل كېږي او دفقهي قواعدو چې په اسلامي فقه كې داساس او بنسټ مثال لري څېړل شوي په لاندې ډول دی :

پيليزه (مقدمه) ، درې فصلونو ، پايلې ، وړنديزونه ، د آياتونو ، آحاديثو ، او اعلامو لړليكونه ، مأخذونه او په آخير كې د انګليسي ژبې په لنډيز مشتمله ده .

پيليزه كې دموضوع اهميت ، ضرورت ، د غوره واليلاملونه ، دڅېړنې اصلي پوښتنې ، د موضوع په اړه پخوانۍ ليكنې ، كړنلاره ، موخې ، ستونزې او ترتيب بيان شوی دی .

لومړی فصل په دی فصل كې د فقهي قواعدو د پېژندنې او بيا د هغې ارزښت او اهميت ، او د هغې ډولونه څېړل شويدي ، او د دې ترڅنګ د فقهي قواعدو حجت والی تر څېړنې لاندې نيول شوی دی ، او همدارنګه د امام كاساني رحمه الله ترجمه او د هغه د كتاب پېژندنه پكې بيان شوې ده.

دويم فصل په بيان د هغه قواعدو كې چې استخراج شوي د فصل د (ركن البيع)نه تر فصل د (بيوع المكروه)پورې په ديكې (٧) مبحثه دي.

لومړې مبحث: فقهي قواعد د(ركن البيع) په فصل كې.

دويم مبحث: فقهي قواعد په فصل د(شرائط انعقاد البيع) كې چې متعلق دي د عاقد،نفس العقد،او مكان د عقد پورې.

دريم مبحث: فقهي قواعد د(شرائط انعقاد البيع) په فصل كې.

چې متعلق دي معقود عليه پورې.

څلورم مبحث: فقهي قواعد د(شرائط صحة البيع) په فصل كې.

پينځم مبحث: فقهي قواعد د(شرائط نفاذ البيع) په فصل كې.

شپږم مبحث: فقهي قواعد د(ربا او جريان الربا) په فصل كې.

اووم مبحث: فقهي قواعد د(شرائط الركن) په فصل كې.

په دريم فصل كی هغه فقهي قواعد راټول شوي چې په فصل د حكم البيع او په فصل د ما يرفع به حكم البيع كی ذكر شوي دي او دا فصل مشتمل دی په څلورو مبحثونو.

لومړی مبحث: فقهی قواعد د (الحكم الأصلی للبيع) په بحث كی په دې كې پنځه مطلبه دي.

دويم مبحث: فقهی قواعد په بحث د هغه احكامو ی تابع د حكم اصلی د بيعې دي په دې كې څلور مطلبه دي.

دريم مبحث: فقهی قواعد په بحث د خياراتو كي په دې كې لس مطلبه دي.

څلورم مبحث: فقهی قواعد په بحث د (ما يمنع الرجوع بنقصان العيب و ما لا يمنع) په دې كې شپږ مطلبه دي.

موضوعاتو لیکلړ

مقدمه..Error! Bookmark not defined.
د موضوع اهمیت:...Error! Bookmark not defined.
د موضوع د غوراوي لاملونه او ضرورت :...Error! Bookmark not defined.
د څېړني اصلي او فرعي پوښتنې: ....Error! Bookmark not defined.
د څېړني مخینه(سوابق): ....Error! Bookmark not defined.
دڅېړني کړنلاره : ....Error! Bookmark not defined.
د څېړني موخې : ....Error! Bookmark not defined.
د بحث په اوږدو کې ستونزې او خنډونه :...Error! Bookmark not defined.
د موضوع د جوړښت پلان (خطه) ....Error! Bookmark not defined.
لومړی فصل: تعریفونه...Error! Bookmark not defined.
لومړی مبحث: د فقهي او قواعدو پیژندنه..Error! Bookmark not defined.
لومړی مطلب: د فقهي لغوي او اصطلاحي تعریف..Error! Bookmark not defined.
دویم مطلب : د قواعدو تعریف...Error! Bookmark not defined.
دریم مطلب: د فقهي قواعدو اهمیت: ....Error! Bookmark not defined.
څلورم مطلب: د فقهي قواعدو ډولونه..Error! Bookmark not defined.
پینځم مطلب: د فقهي قواعدو حجت والی:..Error! Bookmark not defined.
دویم مبحث : د امام کاساني رحمه الله او د هغه د کتاب (بدائع الصنائع) پیژندنه................Error! Bookmark not defined.
لومړی مطلب: د امام کاسانی پیژندنه...Error! Bookmark not defined.
دویم مطلب : د امام کاساني رحمه الله د کتاب (بدائع الصنائع) پیژندنه.........................Error! Bookmark not defined.
دویم فصل: فقهي قواعد د (رکن البیع) دفصل څخه تر(بیوع المکروه)د فصل پوری Error! Bookmark not defined.
لومړی مبحث: فقهي قواعد په فصل د(رکن البیع) کې...Error! Bookmark not defined.
لومړی مطلب: د (العرف قاض علی الوضع) قاعدې زده کړه. ....Error! Bookmark not defined.
دویم مطلب: د (العبرة للمعنی لا للصورة) قاعدې زده کړه...Error! Bookmark not defined.
تطبیقي بیلګې: ....Error! Bookmark not defined.
دویم مبحث: فقهي قواعد په فصل د شرائطو د انعقاد د بیعي کی چی متعلق دي عاقد، نفس عقد،او ځای د عقد پوري، په دیکي پنځه مطلبه دي...Error! Bookmark not defined.
لومړي مطلب: د (اهلية المتصرف شرط انعقاد التصرف) قاعدې زده کړه. ....Error! Bookmark not defined.
دویم مطلب: د(الحکم فی البعض کالحکم فی الکل) قاعدې زده کړه............................Error! Bookmark not defined.

دريم مطلب: د (الإشارة المفهومة من الاخرس تقوم مقام عبارته) .... Error! Bookmark not defined.

څلورم مطلب: د (الضرر منفي) قاعدې زده كړه... Error! Bookmark not defined.

پينځم مطلب: د (خطاب الغائب كتابه) قاعدې زده كړه. .... Error! Bookmark not defined.

دريم مبحث: فقهي قواعد په فصل د شرائطو د انعقاد دبيعي كي چې متعلق دی د معقود عليه پورې، په ديكي شپږ مطلبه دي Error! Bookmark not defined.

لومړي مطلب : د (الضرورات تبيح المحظورات) قاعدې زده كړه. .... Error! Bookmark not defined.

دويم مطلب: (الكفار مخاطبون بشرائع هی الحرمات وهو الصحيح) قاعدې زده كړه........ Error! Bookmark not defined.

دريم مطلب: (الشبهة ملحقة بالحقيقة في باب المحرمات احتياطا) قاعدې زده كړه........... Error! Bookmark not defined.

څلورم مطلب: (الحكم يثبت بقدر العلة هذا هو الأصل) قاعدې زده كړه. .... Error! Bookmark not defined.

پينځم مطلب: (مالم يكن ثابتًا بيقين انه لايثبت بالشك والاحتمال) قاعدې زده كړه............. Error! Bookmark not defined.

شپږم مطلب : د (الثابت باليقين لا يزول بالشك) قاعدې زده كړه................................ Error! Bookmark not defined.

څلورم مبحث: فقهي قواعد په فصل د شرائطو د نفاذ د بيع كي : .... Error! Bookmark not defined.

لومړی مطلب: (الأصل ان تصرفات الفضولي التي لها مجيز حالة العقد منعقدة على اجازة المجيز وما لا فلا) قاعدې زده كړه .... Error! Bookmark not defined.

دويم مطلب: (تصرف العاقل محمول على وجه الأحسن ما امكن) قاعدې زده كړه .... Error! Bookmark not defined.

د قاعدې دليل.. Error! Bookmark not defined.

دريم مطلب : (الأصل ان يكون تصرف الإنسان لنفسه لا لغيره) قاعدې زده كړه .... Error! Bookmark not defined.

څلورم مطلب :(الإجازة الاحقة بمنزلة الوكالة السابقة) قاعدې زده كړه......................... Error! Bookmark not defined.

پينځم مطلب: (لا ضرر ولا إضرار فى الاسلام) قاعدې زده كړه................................ Error! Bookmark not defined.

پينځم مبحث: (فقهي قواعد په فصل د الربا او جريان الربا كي)................................... Error! Bookmark not defined.

لومړی مطلب : (الجهالة المفضية الى المنازعة تفسد العقد) قاعدې زده كړه. .... Error! Bookmark not defined.

دويم مطلب: (مطلق الإسم ينصرف الى المتعارف) قاعدې زده كړه............................. Error! Bookmark not defined.

دريم مطلب: (الثمن يقابل الأصل لا الصفة) قاعدې زده كړه .... Error! Bookmark not defined.

څلورم مطلب: (المعروف بالعرف كالمشروط بالشرط) قاعدې زده كړه .... Error! Bookmark not defined.

پينځم مطلب: (الجهالة لا تمنع صحة الإسقاطات) قاعدې زده كړه .... Error! Bookmark not defined.

شپږم مبحث : فقهي قواعد په فصل د (الربا) او (جريان الربا) كي .... Error! Bookmark not defined.

لومړی مطلب : (الدراهم والدنانير لا يحتملان التعين شرعا في عقود المعاوضات) قاعدې زده كړه . Error! Bookmark not defined.

دويم مطلب: (اختلاف الأصل يوجب اختلاف الفرع) قاعدې زده كړه.......................... Error! Bookmark not defined.

دريم مطلب : (الأصل كل ما جاز فيه المفاضلة جاز فيه المجازفة وما لا فلا) قاعدې زده كړه .... Error! Bookmark not defined.

څلورم مطلب: د (اعتبار الغالب والحاق المغلوب بالعدم هوالأصل في الشرع) قاعدې زده كړه......... Error! Bookmark not defined.

پينځم مطلب: د (الكثير لايكون تابعا للقليل) قاعدې زده كړه..................................... Error! Bookmark not defined.

شپږم مطلب: (اختلاف الملك بمنزلة الإختلاف العين) قاعدې زده کړه.......................... **Error! Bookmark not defined.**
اوم مبحث: فقهی قواعد په فصل د(شرائط رکن البیع) کې په دیکې پنځه مطلبه دي........... **Error! Bookmark not defined.**
لمړی مطلب: د (المسلمين عند شروطهم) قاعدې زده کړه.. **Error! Bookmark not defined.**
دويم مطلب: (البقاء اسهل من الإبتداء) قاعدې زده کړه .... **Error! Bookmark not defined.**
دريم مطلب:د(امورالمسلمين محمولة على الصحة والسداد ما امكن) قاعدې زده کړه......... **Error! Bookmark not defined.**
څلورم مطلب: (الأصل اعتبار الحقيقة) قاعدې زده کړه... **Error! Bookmark not defined.**
پنځم مطلب: (عرف المسلمين وعادتهم حجة مطلقة) قاعدې زده کړه .... **Error! Bookmark not defined.**
دریم فصل: فقهي قواعد د (حكم البيع) فصل څخه د (ما يرفع به الحكم البيع) فصل پورې .... **Error! Bookmark not defined.**
لومړی مبحث: فقهی قواعد په بحث د (الحكم الأصلى للبيع) په دې مبحث کی پنځه مطلبه دي........... **Error! Bookmark not defined.**
لومړی مطلب: د (اختلاف الأساميدليل اختلاف المعانى هو الأصل) قاعدې زده کړه........ **Error! Bookmark not defined.**
دويم مطلب: د (مبني المعاوضة علي المساواة) قاعدې زده کړه................................. **Error! Bookmark not defined.**
دريم مطلب:(فعل العجماء جبار) قاعدې زده کړه.. **Error! Bookmark not defined.**
څلورم مطلب (الظاهر بقاء ماكان علي ما كان) قاعدې زده کړه .... **Error! Bookmark not defined.**
پنځم مطلب: (وماشرعت البينات الا لإثبات خلاف الظاهر) قاعدې زده کړه................... **Error! Bookmark not defined.**
دويم مبحث:... **Error! Bookmark not defined.**
فقهي قواعد په بحث د هغه احكامو کې چې تابع دي د حكم اصلي د بيع او په دې کې څلور مطلبه دي. **Error! Bookmark not defined.**
لومړی مطلب: (المضمونات تملك باختيارالضمان) قاعدې زده کړه........................... **Error! Bookmark not defined.**
دويم مطلب: (البينة المثبتة اولي) قاعدې زده کړه) قاعدې زده کړه............................ **Error! Bookmark not defined.**
دريم مطلب (لا دلا لة مع النص بخلا فها) قاعدې زده کړه....................................... **Error! Bookmark not defined.**
څلورم مطلب: د (الوارث خَلَفَ المورَث) قاعدې زده کړه... **Error! Bookmark not defined.**
دريم مبحث .... **Error! Bookmark not defined.**
فقهي قواعد په بحث د خياراتو کې په دې کې لس مطلبه دي. .... **Error! Bookmark not defined.**
لومړي مطلب د (السبب المفضي الى الشي يقوم مقامه) قاعدې زده کړه .... **Error! Bookmark not defined.**
دويم مطلب: (الباطل متلاش) قاعدې زده کړه... **Error! Bookmark not defined.**
دريم مطلب: د (كلما يوجب النقصان في عادة التجار نقصانا يسيراً اوفاحشا فهوعيب) قاعدې زده کړه **Error! Bookmark not defined.**
څلورم مطلب: د (السلامة مشروطة في العقد دلالة فكان كالمشروط نصا) قاعدې زده کړه.**Error! Bookmark not defined.**
پنځم مطلب: د (اختلاف السبب يوجب اختلاف الحكم) قاعدې زده کړه........................ **Error! Bookmark not defined.**
شپږم مطلب (البينة حجة مطلقه) قاعدې زده کړه... **Error! Bookmark not defined.**
اووم مطلب (الإقرارحجة قاصرة) قاعدې زده کړه.. **Error! Bookmark not defined.**
اتم مطلب: (الشركة في الأعيان عيب) قاعدې زده کړه... **Error! Bookmark not defined.**

نهم مطلب(ماکان تابعا في العقد يکون تابعا في الفسخ) قاعدې زده کړه........................**Error! Bookmark not defined.**
لسم مطلب د (الضرر واجب الدفع ما امکن) قاعدې زده کړه...................................**Error! Bookmark not defined.**
څلورم مبحث: فقهي قواعد په بحث (مايمنع الرجوع بنقصان العيب وما لايمنع)په دې کې ۷ مطلبه دي. **Error! Bookmark not defined.**
لومړي مطلب: د (القدرة علي الأصل تمنع المصير اليالخلف) قاعدې زده کړه................**Error! Bookmark not defined.**
دويم مطلب: د (الحرمة الثابتة حقا للشرع لا تسقط برضا العبد) قاعدې زده کړه.............**Error! Bookmark not defined.**
دريم مطلب: د (الأصل في الآدمي عدم الملك والمالية) قاعدې زده کړه ....**Error! Bookmark not defined.**
څلورم مطلب: د (حکم التبع حکم الأصل) قاعدې زده کړه.......................................**Error! Bookmark not defined.**
پنځم مطلب: د (الشي قد يثبت ضمنا لغيره وان کان لا يثبت مقصودا) قاعدې زده کړه.....**Error! Bookmark not defined.**
شپږم مطلب : (الثابت بدلالة النص کالثابت بصريح النص) قاعدې زده کړه..................**Error! Bookmark not defined.**
اووم مطلب:(القدرة على الأصل بعد حصول المقصود بالخلف لايبطل حکم الخلف) قاعدې زده کړه. **Error! Bookmark not defined.**
پايله.. 10
د آياتونو فهرست...**Error! Bookmark not defined.**
د حديثونو فهرست ....**Error! Bookmark not defined.**
د اعلامو فهرست ....**Error! Bookmark not defined.**
مآخذونه...**Error! Bookmark not defined.**

پایله:

د الله تعالی په توفیق او مرستې دغه علمي څېړنه چې د (فقهي قواعد په کتاب البیوع د بدائع الصنائع کې) تر عنوان لاندې تر سره شوه د تکمیل څخه ۱وروسته يې مهم نتائج او لاسته راوړنې دخاتمې او پایلې په توګه دفصلونو ، مباحثو ، او مطالبو دترتیب پر اساس په لاندې مختصره توګه وړاندې کوم :

۱- د (الفقه) کلمه په لغت کې ډېرې معناګانې لري لکه: مطلق پوهه ، دقیقه پوهه ، پوهیدل په غرض د متکلم ، پوهیدل په خفي څیزونو، فقه په حقیقت کې څیرکول او خلاصول ، لکن راجح قول دا دی چه (الفقه) په لغت کې مطلق فهم ته وایي ، لکن په عرف کې د شرعي احکامو علم ته او مخصوصا بیا د شریعت فروعي احکامو علم ته فقه ویل کیږي. نو ځکه بعض اهل لغت د (الفقه) معنا په (العلم فی الدین) سره کړې ده.

۲- فقه فقهاوو په اصطلاح کې په مختلفو تعریفونو سره تعریف کړې لکن مشهور تعریف يې دا دی (بانه العلم باالاحکام الشرعیة العملیة المکتسبة من ادلتها التفصیلیه) ژباړه: فقه په هغه شرعي عملي احکامو باندې علم حاصلول دي چې له تفصیلي دلایلو څخه اخیستل شوي وي..

په دې تعریف کې فقه د یو مستقل علم په توګه تعریف شوې ، له همدې امله دا تعریف نسبت نورو تعریفونو ته شاید جامع تعریف وي، ځکه چې ډېر قیدونه لري چې فقه له نورو علومو څخه بیلوي.

۳- قاعده په لغت کې به معنا د اساس او بنیاد ده برابره خبره چې دا اساس یا بنیاد حسي وي او که معنوي او په اصطلاح کې قاعده عبارت ده له هغه کلي قضیې څخه چې په خپلو ټولو جزئیاتو باندې منطبق کیږي او فقهي قاعده دا یو فقهي کُلي اصل دی، چې متضمن دی تشریعي احکامو لره هغه احکام چې عام دي ، د متعددو ابوابو څخه په هغه قضایاو کې چې د دې د موضوع لاندې داخلیږي.

۴- فقهي قواعد ډېر اهمیت لري یو اړین اهمیت یی دا دی که څوک غواړي د فقهي د علم په پراخ ډګر کې داخل شي او پدې اړه هر اړ خیز معلومات پیدا کړي ؛ نو باید قواعدو باندې پوهه حاصله کړي تر څو فروعاتو او جزئیاتو باندې د تطبیق کولو وړتیا پیدا کړي.

۵- فقهي قاعده د مختلفو اعتباراتو د لحاظه مختلف ډولونه لري د اتفاق او عدم اتفاق د لحاظه په څلور ډوله ده : ۱- هغه چې اتفاقي وي په منځ د ټولو مذاهبو کې ۲- هغه چې اتفاقي په منځ اکثرو مذاهبو کې ۳- هغه چې مختلف فيها په منځ د مذاهبو کې ۴- هغه چې مختلف فيها وي په منځ علماوو د مذهب معين کې. د استقلاليت او عدم استقلاليت د لحاظه قاده په دوه ډوله ده ۱- مستقله يا اصلي قاعده ۲- غيرمستقله يا تابع قاعده . او قاعده دلحاظه د مصدر يا دليل په دوه ډوله ده ۱- منصوصي قاعده په دې معنا چې خپله نص شرعي وي ۲- مستنبطه قاعده يعني چې د شرعي نصوصو څخه استنباط شوې وي . فقهي قواعد د لحاظه شموليت په درې ډوله دي ۱- القواعد الکلية الشاملة الکبرى ۲- القواعد الکلية الشاملة الصغرى ۳- القواعد الخاصة بباب فقهي واحد چې دې ته ظابطه ويل کيږي.

۶- امام کاسانی رحمه الله يو اصولي ، جيد او فقيه عالم وو نو ځکه فقهاء ورته امام الحنفيه وايی او ملقب په مَلِكُ العلماء دی.

۷- امام کاساني رحمه الله ته الله تعالی دفقهي قواعدو په جوړونه (تقعيد) او په هغو باندې ګڼ شميرفقهي فروعات او جزئياتو تنظيمولو کې ډېره پوهه او برلاسي ورکړي وه ، ځکه هغه ډېر فقهي مسائل دفقهي قواعدو باندې تفريع کوي .

۸- بدائع الصنائع د حنفي مذهب يو مهم او معتبر کتاب دی چې بيان د مسائلو پکې په نا اشنا ترتيب سره شوی دی او په اکثرو مسائلو کې بيان د دلائلو هم کړی دی.

۹- : عرف په لغت کې مختلفي معناوې لري لکه: پيژندل،د خوښي څيز،ضد النکر، اعتراف يا اقرار کول ، عام خلکو ته يو منل شوې څيز ، عرف او معروف په معنی د(الجود) سخاوت،احسان،نيکي، او په اصطلاح کې عبرت دی د اکثره خلکو عادت په وينا او کار کی ، او عرف په دوه ډوله دی ۱- قولي ۲- او فعلي. او دعرف حجت والی د کتاب الله او سنت نه ثابت دی.

۱۰- په وخت د حصول دعقد کی د عاقد لخوا ويل شوي يا کارول شوي الفاظو ته په حين د عقد کی، نه کتل کيږي بلکې د عاقد د الفاظو حقيقي مقصد ته کتل کيږي او حقيقي مقصد معنی ده ، نه الفاظ او مستعملې صيغې، ځکه چې الفاظ ندي مګر قالبونه لپاره د معناګانو.

۱۱- د هر قسم تصرف د منعقد کيدو لپاره هغه فعلي تصرف وي اوکه قولي ، د متصرف اهليت شرط دی، اهليت په لغت کې په معنی د صلاحيت،وړتيا او دا په دوه ډوله دی ۱- اهليت د وجوب۲- اهليت د اداء ، اهليت د وجوب عبارت دی، له وړتيا د انسان څخه لپاره؛ د وجوب د حقوقو مشروعه و، د ده لپاره او په ده باندی ، ا و اهليت د اداء عبارت دی: وړتيا د انسان؛ لپاره د صادريدو د افعالو د ده څخه په داسې ډول چې شرعا معتبر وي.

۱۲- حکم د جزء د يو څيز لکه حکم د کل دی، يعني کوم حکم چې په کل مرتب کيږي همغه حکم په جزء يې هم مرتب کيږي ، مثلا : که حکم په کل کې وجوب وو نو په جزء کې هم وجوب دی . همداسی اباحت، حرمت،کراهت، استحباب و غيره.

۱۳ـ اشاره د ګنګي په مثل د عبارت د ناطق ده ، لکه څنګه چی د ناطق په نطق احکام مرتب کیږی، او عقود یي صحیح کیږي همدارنګه د اخرځ اشاره په ټولو ځیزونو کي لکه: بیعه، اجاره،هبه،رهن،طلاق،عتاق،ابراء ،اقرار، دعاوي، قصاص، قائم مقام د عبارت ده.

۱۴ـ لیکل شوي عبارتونه لکه الفاظ منطوقه دي په وخت د خطاب کي، نو کوم احکام چې په مخاطبه مرتب کیږي په مکاتبه هم مرتب کیږي .

۱۵ـ حکم دعلت تابع وي ، نو چیرته چې علت موجود شي هلته به حکم هم موجودیږی او چیرته چې علت نه وي نو هلته حکم هم نه وی، او په کومه کچه او درجه او ترتیب چې علت وي په هماغه کچه او درجه او ترتیب به حکم هم موجودیږي.

۱۶ـ تصرفات د فضولي لکه بیع ، اجاره، نکاح وغیره چې د هغې لپاره په وخت د عقد کې مجیز موجود وي ، منعقد کیږي موقوف په اجازې مجیز پورې ، او کوم تصرفات د فضولي چې په وخت د انشاء یا ایجاد د عقد کې مجیز ونلري هغه نه منعقد کیږي بلکې هغه تصرفات یې باطل دي او اجازه ورپورې نه ملحق کیږی.

۱۷ـ هغه اوصاف چې داخلیږي په عقد کې بغیر د ذکر نه په وخت د عقد کې لکه اشجار او بناء په بیع د ځمکې کې ، او اطراف د حیوان په بیع د حیوان کې ، د دې اوصافو په مقابل کې ثمن نه واقع کیږي ، مګر په هغه صورت کې په مقابل کې یې ثمن واقع کیږي چې مقصود وګرځي په قبض او یا په اتلاف سره.

۱۸ـ جهالت په ساقطولو د حقوقو کې د صحت مانع نه ګرځي یعنې سره د جهالته اسقاط د حقوقو صحیح کیږي ځکه چې جهالت په اسقاطاتو کې سبب د نزاع نه ګرځي ، او جهالت په تملیکاتو کې مانع د صحت دی ځکه چې اکثره سبب د نزاع ګرځي.

۱۹ـ کوم ځیز چې غالب وي همغه د اعتبار وړ دی او حکم وربانديې مرتب کیږي په نسبت سره مغلوب ته ، او مغلوب لکه معدوم کڼل کیږي او حکم وربانديې نه مرتب کیږي.

۲۰ـ هرهغه شی چې سبب یا لاره د رسیدو یو شي ته وي، دا سبب قائم مقام د هغې شي ګرځي او د هغې حکم اخلي یعنی څه چې په هغه شي (چې مسبب دی) مرتب کیږي هغه په دې (سبب) هم مرتب کیږي. که په مسبب حکم د بطلان یا فساد یا وجوب یا کراهت یا جواز، یا فسخ مرتب کیدو نو هماغه حکم په سبب هم مرتب کیږي.

۲۱- پوره کول د شرطونو په حدودو د شریعت کې واجب دي ، خو د انسان د توان په اندازه او دا شرطونه د مختلفو جهتونو د لحاظه مختلف ډولونه لري لکه : د مصدر له لحاظه شرط په دوه ډوله دی شرعي شرط او جُعلي شرط ، او د صحت او د فساد له لحاظه په درې ډوله دی صحیح شرط ، فاسد شرط او باطل شرط.

۲۲- دوام او بقا د یو ځیز په اولني حالت باندی اسانه دی له احداث او ایجاد د هغه څخه ځکه چې ابتداء د یو ځیز کې ضرورت وي هغه ځیزونو ته چې په بقا کې ورته ضرورت نه وي.

۲۳- ټول هغه تصرفات چې د مسلمان څخه د هغه په اراده صادریږي هغه قولي تصرفات وي او که فعلي لازم دی حمل د هغه په ښه او صحیح محمل باندی.

۲۴- حقیقي معنی راجحه ده پس کله چی ممکن وي حمل د لفظ په حقیقي معنی باندی نو عدول به نه کیږي مجازي معنی ته .

۲۵- عادت عام وي او که خاص دا به حَکَم ګرځول کیږي لپاره د اثبات د شرعي حکم ، خو شرط دا دی چی د هغه حکم په اړه چی زمونږ مراد اثبات د هغې وي نص موجود نه وي.

۲۶- عقود د معاوضاتو چی د عاقدینو په متقابلو غوښتنو ولاړ عقود دي داسي عقودو کې څه نا څه بخل او تنګي موجوده وي نو ضرور ده چی بنا وي په عدل او مساوات باندی د جانبینو له طرفه چی دا یو لوی مقصد په عقودو او معاوضاتو کې.

۲۷- که حیوان یو څه له منځه یوسي او یا په سبب دحیوان کوم انسان ته خساره ورسیږي دا جنایت د حیوان هدر یا باطل دی، او صاحب د حیوان ته ئي نسبت نه کیږي. یعني په صاحب د حیوان ضمان یا تاوان نشته په دې شرط سره چي د صاحب د حیوان له طرفه کومه تعدي یا تجاوز اوتقصیر نه وي شوی اوبرابره خبره ده چې دا جنایت د ورځې له طرفه وي، که د شپې له طرفه.

۲۸- کله چې د چا په فعل مرتب شي اتلاف د مال دغیر، بغیر د اذن د مالک او یا نائب د مالک څخه، نولازمیږي په دې کس باندې ضمان د تلف شوي څیز، نو تاوان کې به قیمت ورکوي که تلف شوي څیز قیمي وي او یا به مثل ورکوي که چیرته مثلي وي، نو ضمان ورکونکي به د مضمون مالک ګرځي، او د دې ملکیت به مستند وي وقت د سبب د ضمان ته.

۲۹- دلالت لره اعتبار نشته په مقابل د نص یا تصریح کې، په همدې بنسټ کله چې د دلالت او صراحت تر منځ ټکر راشي، نو صراحت ته اعتبار ورکول کیږي او دلالت له پامه غورزول کیږي، خو که چیرته په یوه مسئله کې صریح حکم نه وي، بیا په دلالت عمل کیږي.

۳۰- هرهغه څوک چې هغه ته حقوق او اموال د میت انتقالیږي، هغه قائم مقام د میت دی، نو څه چې میت ته ثابت وو د حقوقو او اعیانو څخه هغه ده ته ثابتیږي په طریقه د نیابت د میت څخه دا خبره په عموم بناء نه ده بلکي بعضې حقوق انتقال مومي وارثانو ته او بعضې حقوق انتقال نه مومي وارثانو ته ، د دې ضابطه دا ده: کوم حقوق چې متعلق د مال د میت پورې وي، اویا دفعه کیږي هغه سره ضرر د وارث نه په عِرض د هغه کې او یا هغه کې یخوالید زړه د وارثانو وي لکه قصاص او حد قذف نو دا په میراث وړل کیږي.اوهر هغه حقوق چې متعلق وي د نفس د مورث سره او یا د خواهشاتو اوعقل د میت سره هغه انتقال نه مومي وارثانو ته.

۳۱- هرهغه شی چې سبب یا لاره د رسیدو یو شي ته وي، دا سبب قائم مقام د هغې شي ګرځي او د هغې حکم اخلي یعنی څه چې په هغه شي (چې مسبب دی) مرتب کیږي هغه په دې (سبب) هم مرتب کیږي. که په مسبب حکم د بطلان یا فساد یا وجوب یا کراهت یا جواز، یا فسخ مرتب کیدو نو هماغه حکم په سبب هم مرتب کیږي.

۳۲- هرهغه څه چې پیدا شي په مبیع کې او سبب د نقصان په ثمنو د مبیع کې شي داعیب دی، او مرجع په پیژندلو د نقصان کي عادت د تجارانو، او اهل خِبره دي دې کې به د عرف مطابق حکم کیږي ځکه چې چیرته نص نه وي هلته عرف حَکَم وي.

۳۳- بینه نوم دی د هر هغه شي چې حق ښکاره کوي نو که مدعي داسې دلا ئل او براهین وړاندې کړي چې هغه سره صحت د دعوې د هغې معلومیږي، او دلالت په صدق د هغه کوي، نو واجب دی عمل په دې براهینو او دلائلو تر کوم حده چې ممکن وي، او جائز نه دی ابطال د دې براهینو، او اقرار حجت شرعي دی بلکې د ټولو حجتونو نه قوي دی، ځکه چې په دې کې تهمت نشته، لکن دا قاصره حجت دی یعنی اثر یې صرف په اقرار کوونکي منحصر وي د هغه نه بغیر بل چا ته تجاوز نه کوي.

۳۴- هغه حرمت چې ثابت وي په حیث د حق د شریعت یعنی حق د الله تعالی هغه نه ساقطیږي په رضایت د بنده یعنی کوم شی چې په حیث د حقوق الله حرام وي هغه د بنده په رضایت او یا په اسقاط سره نه ساقطیږي، او نه بنده د دې حق لري.

۳۵- کله یو شی د بل شي تابع وي، نو دا ملحق کیږي د متبوع سره په حکم کې، او ده باندې تنها حکم نه کیږي او نه مقصود بالعقد وي.

۳۶- کله چې د یو شي په حالت د انفراد کې یو خاص حکم وي، او لازم وي په هغې کې ټول شرعي مطلوب شرطونه، ځکه چې دا مقصود بالذات وي لکن کله چې همدا شی شریک او یا ګډ شي د بل شي سره او د هغه تابع و ګرځي نو بیا تساهل او تسامع کیږي په پوره والید بعضی شرطونو کې.

۳۷- که اصل یا مبدل معدوم وي او یا عمل کول وړباندې متعذر وي ، او شخص قادر چی په بدل یا په خلف باندې عمل وکړي ، بیا دا شخص په اصل باندې قادر شو لکن وروسته د حصول د مقصود نه په بدل باندې یعنې وروسته د عمل کولو نه په بدل باندې ، دا قادریدل په اصل ، د بدل حکم نه باطلوي بلکې بدل صحیح او حکم یې معتبر ګڼل کیږي ، او که مخکې د حصول د مقصود نه قادر شو په اصل باندې بیا حکم د بدل ساقطیږي او شرعًا معتبر نه ګڼل کیږي.

وړاندیزونه :

دمخکنیو فقهي تراڅو څیړنه او دهغو څخه فقهي قواعد راټولول داسې یوه موضوع ده ، چې ډېرې پراخې او هر اړخیزې څیړنې ته اړتیا لري ، ما هم تر خپل ممکن حده هڅه وکړه تر څو د موضوع پوره پوره حق ادا کړم ، دا چې زما موضوع د بدائع الصنائع د کتاب البیوع د فصلونو څخه د قواعدو را ټولول وه ، نو د نوموړې موضوع اهمیت په کتو له څیړونکو څخه په آینده کې لاندې وړاندیزونه لرم :

1 – لکه څرنګه چې دحنفي فقهي ځینې نور کتابونه په ځانګړې توګه هدایه په پښتو ژبه شرحه شوي او دفقهي قواعد ترینه راټول شوي ، دبدائع الصنائع کتاب په اړه داسې کوم خدمت ندی شوی ، که په آینده کې څیرونکې دې ټکې ته متوجه شي او دخپلو څیړنو لپاره یې غوره کړي ، نو یو خوبه یوه علمي پانګه شي او بل به د بدائع الصنائع کتاب څخه په اسانی سره د فقهي مسائلو داستخراج او په هغو باندې داسانه پوهې لاره برابره شي .

2 – امام کاساني رحمه الله دفقهي مسائل او قواعدو داستدلال لپاره ډېر داسې أحادیث ذکر کړي چې دهغو تخریج ، د صحت او ضعف معلومول یو اړین او ضروري کار دی .

3– په بدائع الصنائع کتاب کې ډېر اصولي قواعد هم شتون لري چې دهغو څیړنه او تحقیق هم دیو څیرونکي د علمي پانګې لامل ګرځي .

او په پای کې د الله تعالی له لوی دربار څخه غواړم چې دغه لیکنه ماته او لوستونکو ته په دنیوي او اخروي ژوندانه کې د ګټه رسولو وسیله وګرځوي او زموږ ژوند دقرآني او نبوي لارښوونو او تعلیماتو سره سم برابر کړي او هم ټول اسلامي أمت ته خپل هغه ورک شوی برم او عزت را وګرځوي .

وصلی الله وسلم على نبينا محمد وعلى آله وصحبه ومن تبعهم بإحسان إلى يوم الدين

بخاطر دسترسی به متن کامل این تحقیق مراجعه شود به:

پوهنتون سلام، کتابخانهٔ مرکزی چهار راهی گل سرخ، سرک کلوله پشته

و یا هم به ایمیل آدرس ذیل تماس گرفته شود:

research.salam.edu.af